

เวทีกสสพ:

ถึงเช่า... ของแท้หรือของปลอม ?

เย็นจิตร เตชะดำรงสิน

วิทยาลัยการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ในกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์ มนุษย์มีความตื่นตัวในการดูแลสุขภาพของตนเองโดยอาศัยวิธีการธรรมชาติมากขึ้น สมุนไพรจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการนำมาใช้เป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพอย่างแพร่หลาย สมุนไพรจำนวนมากไม่ได้มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย แต่มีการนำเข้ามาจำหน่ายในปริมาณค่อนข้างสูง บางชนิดมีราคาแพงมาก กอปรกับภาวะการแข่งขันของผู้ประกอบการด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพในปัจจุบันสูงมาก มีการใช้สื่อต่างๆ ในการโฆษณาชวนเชื่อ บางครั้งก็โฆษณาเกินความเป็นจริง ผู้บริโภคจึงควรศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีความปลอดภัย มีประสิทธิผล และมีความคุ้มค่า

เมื่อเร็วๆ นี้มีการกล่าวขานถึงสรรพคุณของสมุนไพร “ถึงเช่า” ที่เผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสรรพคุณเสริมสมรรถภาพทางเพศ และเนื่องจากสมุนไพรชนิดนี้มีราคาแพงมาก จึงมีคำถามมากมาย เช่น ถึงเช่าคืออะไร มีสรรพคุณตามที่กล่าวอ้างจริงหรือ มีการแบ่งระดับคุณภาพอย่างไร จะรู้ได้อย่างไร...ของแท้หรือของปลอม เป็นต้น เนื้อหาสาระในบทความนี้จะให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับถึงเช่าของแท้หรือของปลอมโดยสังเขป ซึ่งอาจเป็น

ประโยชน์ต่อผู้บริโภคไม่มากนักน้อย

ถึงเช่า (虫草) หรือ **ตังถั่งเช่า** (冬虫草) หรือ **ตังถั่งแท้เช่า** (冬虫夏草) เป็นชื่อเรียกภาษาจีนแต่เจ้าภาษาจีนกลางเรียกว่า **จงเจ๋อ** หรือ **ตงจงเจ๋อ** หรือ **ตงจงเซี่ยเจ๋อ** ซึ่งมีความหมายว่า “หญ้าหนอน” หรือ “ฤดูหนาวเป็นหนอน ฤดูร้อนเป็นหญ้า” ถึงเช่าประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวหนอน และส่วนที่เป็นตัวเห็ด มีถิ่นกำเนิดในพื้นที่ราบสูงที่อากาศหนาวมากและภูเขาที่มีหิมะปกคลุม เช่นพื้นที่บางส่วนของทิเบต มณฑลเสฉวน ชิงไห่ ยูนนาน กุ้ยโจว และกานซู่ พบขึ้นตามทุ่งหญ้าบริเวณเทือกเขาสูง ที่สูงจากระดับน้ำทะเล 3,000-4,700 เมตร^{1,2}

เนื่องจากวงจรชีวิตที่สมบูรณ์ของถึงเช่าใช้เวลาประมาณ 6 ปี และถึงเช่านับเป็น 1 ใน 3 สมุนไพรจีนที่ถือว่าเป็นสุดยอดของยาบำรุง (โสมคน เขากวางอ่อน และถึงเช่า) มีประวัติการใช้ในสาธารณรัฐประชาชนจีนมานานหลายพันปี จึงทำให้ถึงเช่าที่ได้จากธรรมชาติหายากและมีราคาแพงมาก แม้ว่าจะในปัจจุบันการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อในห้องปฏิบัติการจะประสบความสำเร็จและมีการผลิตเชิงพาณิชย์แล้ว แต่ยังคงมีราคาแพง จึงมีผู้ประกอบการที่ไม่ซื่อสัตย์นำสมุนไพรชนิดอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่ราคา

ถูกกว่ามาปนปลอมหรือมาทดแทน หรือนำวัสดุอื่นๆ มาประดิษฐ์เลียนแบบ

ถึงเช่ามีการแบ่งระดับคุณภาพเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. การแบ่งระดับคุณภาพตามแหล่งผลิต¹ ได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ หลู่เฉ่า (炉草) เตียนเฉ่า (滇草) และ ก้วนเฉ่า (灌草) เป็นถึงเช่าที่มีคุณภาพระดับ 1, 2 และ 3 ตามลำดับ³

2. การแบ่งระดับคุณภาพตามขนาดใหญ่-เล็ก ได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ฉงเฉ่าหวาง (虫草王) ส่านฉงเฉ่า (散虫草) และปาฉงเฉ่า (把虫草) เป็นถึงเช่าที่มีคุณภาพระดับ 1, 2 และ 3 ตามลำดับ³

ถึงเช่าของแท้มีลักษณะเด่นคือ ส่วนที่เป็นตัวหนอนยาว 3-5 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-8 มิลลิเมตร ผิวสีเหลืองเข้มถึงสีน้ำตาลแกมเหลือง มีวงแหวน 20-30 วง วงแหวนส่วนที่อยู่ใกล้หัวค่อนข้างเล็ก ส่วนหัวมีสีน้ำตาลแดง ส่วนท้องมีขา 8 คู่ ซึ่งอยู่ใกล้ส่วนหัว 3 คู่ ส่วนกลาง 4 คู่ และใกล้ส่วนหาง 1 คู่ โดย 4 คู่ที่อยู่ตรงกลางจะเห็นได้ชัดเจน เนื้อเปราะหักง่าย รอยหักค่อนข้างเรียบ มีสีขาวแกมเหลืองอ่อน มีกลิ่นคาวเล็กน้อย รสขมเล็กน้อย^{4,6} ถึงเช่าที่มีคุณภาพดี ตัวหนอนต้องมีสีเหลืองสดใสและมีความยาว มีขนาดใหญ่และสมบูรณ์²

สำหรับถึงเช่าที่ไม่ใช่ของแท้ในท้องตลาดจีนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ สมุนไพรปลอม และสมุนไพรปนปลอม มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

1. สมุนไพรปลอม ที่พบบ่อยในท้องตลาด ได้แก่

1) ตี้ฉาน (地蚕) คือลำต้นใต้ดินของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Stachys geobombycis* C. Y. Wu วงศ์ Lamiaceae ที่ผ่านกระบวนการแปรรูป ลักษณะภายนอกคล้ายถึงเช่า แต่ต่างกันที่ส่วนที่เป็นตัวหนอนยาว 1.5-5 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง

4-8 มิลลิเมตร ผิวสีเหลืองอ่อน สีน้ำตาลแกมเหลืองอ่อน หรือสีเหลืองอมเทา พบรอยแผลที่เกิดจากรากมีลักษณะกลม เห็นปล้องข้อต่อชัดเจน มี 5-12 อัน ด้านหน้าตัดมีสีขาว มีกลิ่นอ่อนๆ รสหวาน และเหนียวติดลิ้น^{4,5}

2) ฉะลือฉาน (草石蚕) คือลำต้นใต้ดินของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Stachys sieboldi* Miq. วงศ์ Lamiaceae ที่ผ่านกระบวนการแปรรูป ลักษณะภายนอกคล้ายถึงเช่า แต่ต่างกันที่ส่วนที่เป็นตัวหนอนยาว 2-4 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-6 มิลลิเมตร ผิวสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลแกมเหลืองอ่อน มีปล้องข้อต่อจำนวน 4-8 อัน ด้านหน้าตัดมีสีเหลืองอ่อน มีกลิ่นอ่อนๆ รสหวานเล็กน้อย เหนียวติดลิ้น^{4,5}

3) ตี้ลู่ (地笋) คือเหง้าของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Lycopus lucidus* Turcz. วงศ์ Lamiaceae ที่ผ่านกระบวนการแปรรูป ลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับตี้ฉาน แต่ยาว 4-8 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เซนติเมตร ผิวด้านนอกสีน้ำตาลอมเหลือง มีปล้องข้อต่อจำนวน 7-12 อัน ด้านหน้าตัดมีสีขาว มีกลิ่นหอมเล็กน้อย รสหวาน⁴

4) ถึงเช่าปลอมที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ส่วนใหญ่วัสดุที่ใช้ เช่น แป้งข้าวสาลี แป้งข้าวโพด กากถั่วเหลือง เกลือจืด เป็นต้น นำมากดอัดในแบบแม่พิมพ์ จากนั้นนำมาย้อมสี และแกะสลักให้เหมือนถึงเช่า แต่เนื้อแข็งและเหนียว เมื่อโดนน้ำจะอ่อนนุ่ม และจะให้สีน้ำเงินกับสารละลายไอโอดีน^{5,7}

2. สมุนไพรปนปลอม

ในสาธารณรัฐประชาชนจีน มีสมุนไพรสกุลเดียวกับถึงเช่าทั้งที่ใช้เป็นยา หรือที่มีการบันทึกการใช้เป็นยาของชนเผ่าต่างๆ รวมมากกว่า 13 ชนิด จึงมักทำให้เข้าใจผิดและนำมาใช้ผสมปนปลอมกับถึงเช่า การปนปลอมที่พบบ่อยๆ มีดังนี้

1) ยาเซียงปังจงเฉ่า (亚香棒虫草) เป็นเห็ดราที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cordyceps hawkesii* Gray วงศ์ Clavicipitaceae มีลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับถั่งเช่า สามารถมองเห็นวงแหวนค่อนข้างชัดเจน แต่ต่างกันว่าส่วนตัวหนอน เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-7 มิลลิเมตร ผิวมีสีน้ำตาลแกมเหลือง หรือสีขาวแกมเหลือง ส่วนหัวมีสีน้ำตาลเข้ม รอยหักมีสีขาวแกมเหลือง ตรงกลางมีเส้นสีน้ำตาลอมเทาในแนวตั้งเห็นได้ชัดเจน มีกลิ่นและรสเหมือนถั่งเช่า⁵

2) เหลียงซานจงเฉ่า (凉山虫草) เป็นเห็ดราที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cordyceps liangshanensis* Zang Liu et Hu. วงศ์ Clavicipitaceae มีลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับถั่งเช่า แต่ต่างกันว่าส่วนตัวหนอนยาว 2.5-5 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-8 มิลลิเมตร ผิวมีสีน้ำตาลเข้ม พบวงแหวนจำนวนมาก มีขนอ่อนๆ สีน้ำตาล มีขา 9-10 คู่ ไม่ค่อยชัดเจน รสจืด⁵

3) หย่งจงเฉ่า (蛹虫草) เป็นเห็ดราที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cordyceps militaris* (L.) Link. วงศ์ Clavicipitaceae มักจะมีการนำมาปนปลอมเป็นถั่งเช่าในมณฑลจี๋หลินและหูเป่ย์ ข้อแตกต่างที่สำคัญคือ ส่วนตัวหนอนมีลักษณะเป็นรูปไข่⁵

4) ถั่งเช่าปนปลอมโดยการเพิ่มน้ำหนักอาจนำถั่งเช่ามาแช่ในสารละลายสารส้ม หรือพ่นด้วยเหล้าผสมผงโลหะหนัก หรือบรรจุเส้นใยเหล็ก หรือเส้นใยทองแดงลงข้างในถั่งเช่า นอกจากนั้น ยังมี

การใช้ดินเหนียว หรือผงเหล็กติดที่ด้านล่างของส่วนหัวตัวหนอนเพื่อเพิ่มน้ำหนัก⁵

โดยสรุป การเลือกซื้อถั่งเช่าต้องระมัดระวังให้มาก ควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับระดับคุณภาพและลักษณะจำเพาะของถั่งเช่าที่สามารถสังเกตได้ง่าย เช่น รูปร่างลักษณะ สี กลิ่น รส เป็นต้น เพื่อให้ได้ถั่งเช่าของแท้และมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

1. Xiao PG. Dongchongxiacao. In: Xiao PG, editor. Modern Chinese Materia Medica. Vol. III. 1st ed. Beijing: Chemistry Industry Press; 2002. p. 864-71. (in Chinese).
2. Wan DG, Peng C, Zhao JN. Chi Authentic Traditional Chinese Medicine in Sichuan. 1st ed. Chengdu: Sichuan Publishing Group - Sichuan Science and Technology Press; 2005. (in Chinese).
3. Zeng DL, Lu XM. Commodity Science of Traditional Chinese medicine. 1st ed. Chengdu: Sichuan People's Publishing House; 2002. (in Chinese).
4. Mao WS, Yan ZH, Ma XM, Liu SL. Authentication of Chinese Medicine. 1st ed. Shaanxi: Shaanxi Science and Technology Press; 1986. (in Chinese).
5. Zhang QD, Yao XW, You GJ, Wang N. Chinese Materia Medica Identification Technology. 2nd ed. Beijing: People's Medical Publishing House; 2010. (in Chinese).
6. Chinese Pharmacopoeia Commission. Pharmacopoeia of the People's Republic of China 2010. Vol. I. Beijing: People's Medical Publishing House; 2010. p. 129. (in English).
7. Zhao ZZ. An Illustrated Chinese Materia Medica in Hong Kong. 1st ed. Kowloon: Chung Hwa Book Co., (H.K.) Ltd., 2004. (in English).